

Модел на белодробна вентилация

Доклад за курса във ФМИ "Въведение в изчислителната биология", доц. П. Рашков (ИМИ-БАН), 2018-2019г

Беатрис Бонева

Цели на проекта

1. Моделиране на физиологичния контрол върху количеството въглероден двуокис в кръвта
2. Изследване на равновесни точки
  - Как тялото стабилизира нивото на CO_2 ?
  - Възможни ли колебания? Кога и от какво възникват?
3. Можем ли да обясним количествено и качествено някои патологични дихателни процеси?

Известно е, че в кръвта се натрупва въглероден двуокис (CO_2) като продукт от нормалния метаболизъм на организма. Иначе казано, **въглеродния двуокис се образува от клетките като вторичен продукт:**

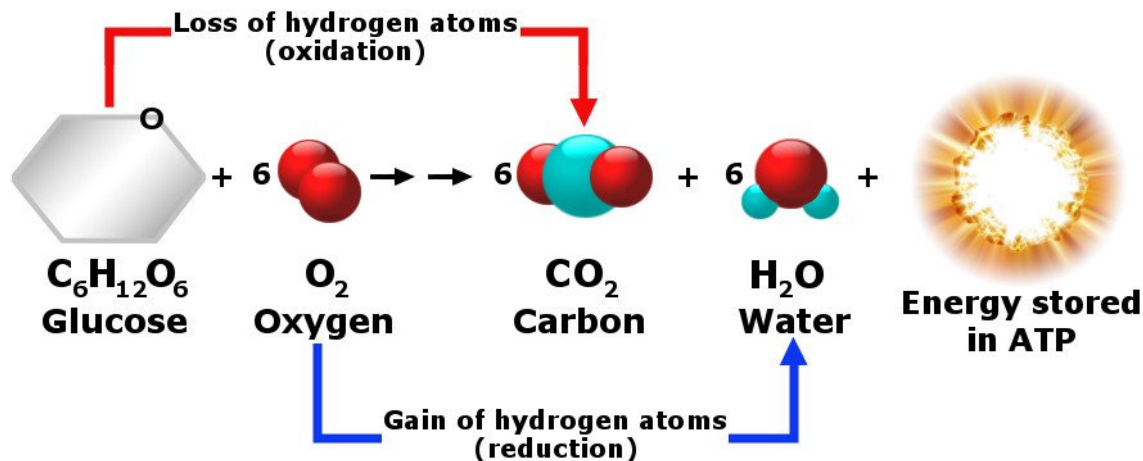

Image Source (<https://www.scienceabc.com/humans/why-does-the-human-body-release-carbon-dioxide.html>)

За контролиране нивата на CO_2 се грижат **хеморецепторите** в мозъчния ствол:

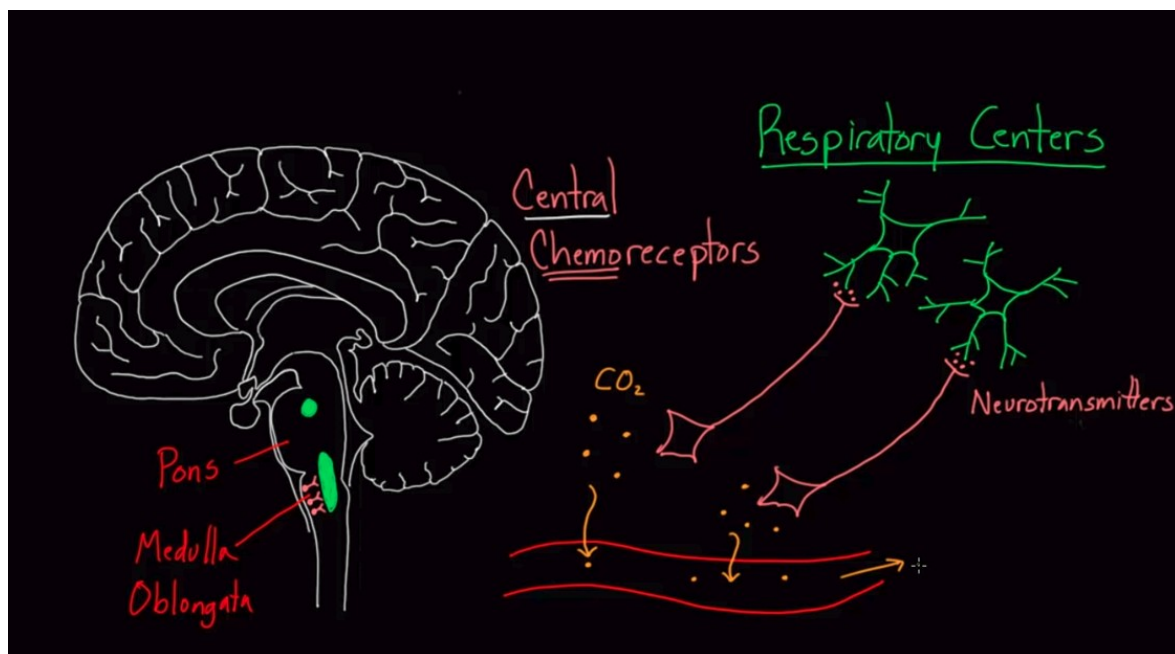

Image Source (<https://www.youtube.com/watch?v=IVacrVMmJX8>)

Мостът (pons) представлява базално издута част на мозъчния ствол, която се разполага под средния мозък, над гръбначния и пред малкия мозък. Тази част от мозъчния ствол се нарича още и мост на Варолий (pons Varolii) - по името на италианския анатом и хирург Costanzo Varolio

(1543-75). Мостът има функционална връзка с малкия мозък и включва нервни пътища, които предават импулси от крайномозъчната кора до малкия и гръбначния мозък, и такива, които носят сетивни сигнали към таламуса.

Продълговатият мозък (medulla oblongata), е част от мозъчния ствол на главния мозък и се разполага най-ниско в черепната кухина - отпред и частично под малкия мозък. Надолу се продължава в гръбначния мозък, с който имат сходно устройство и функции. За граница между продълговатия и гръбначния мозък се приема областта, от която излиза първия гръбначномозъчен нерв, а за граница с надлежащия мост (pons) отпред служи дълбока напречна бразда - sulcus bulbopontinus, от която изхождат 6-ти, 7-ми и 8-ми черепномозъчни нерви, а отзад - striae medullares.

Функцията на продълговатия мозък е свързана с регулация на редица вегетативни (автономни) процеси като сърдечна дейност, дишане, кръвно налягане. В него са разположени вегетативни центрове, които представляват интегрална част на рефлексите като кихане, кашляне, повръщане и бозаене.

Източник - <https://medpedia.framar.bg/>
(<https://medpedia.framar.bg/>).

При високи нива на CO_2 в кръвоносния съд, хеморецепторите не могат да отделят произведения въглероден двуокис в кръвта и той се натрупва около тях. Те реагират на повишените нива на CO_2 като изпращат сигнал по невротрансмитерите към дихателните центрове и по този начин скоростта на дишане се контролира физиологично.

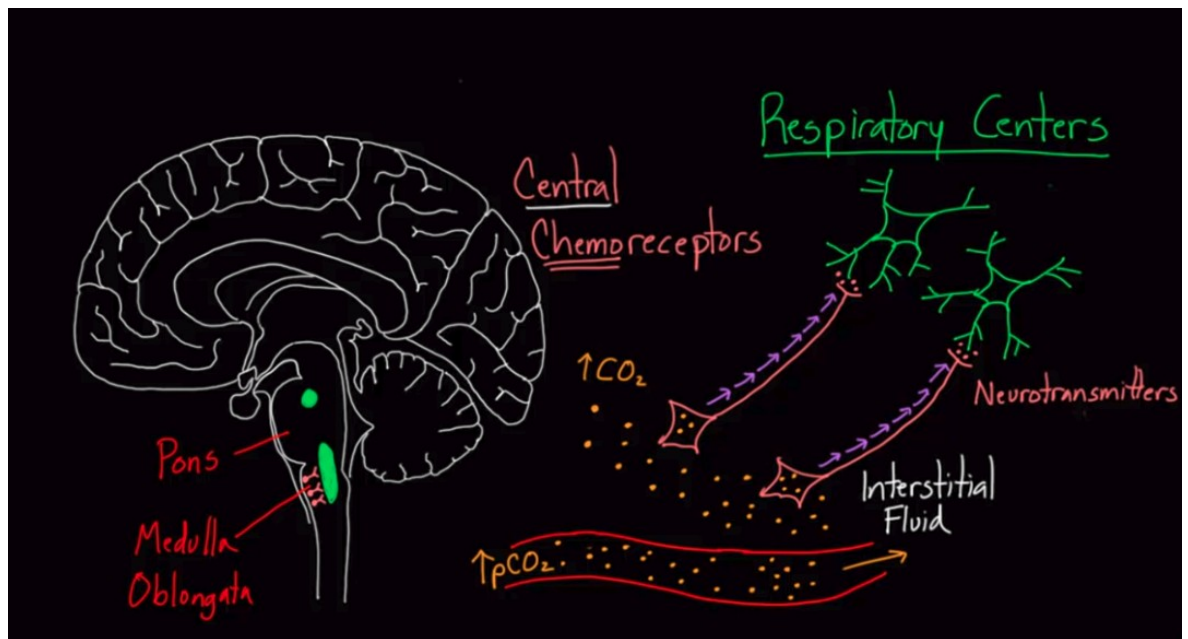

Image Source (<https://www.youtube.com/watch?v=IVacrVMmJX8>)

Допускаме, че CO_2 се произвежда от тялото с константна скорост (m) и се елиминира през белите дробове със скорост пропорционална на вентилационния обем (V_n).

Изменението в количеството CO_2 (C_n) можем да опишем по следния начин:

$$C_{n+1} - C_n = m - \beta V_n \quad (1)$$

Вентилационният обем (V_n), който е контролиран от хеморецепторите, е монотонно растяща функция спрямо количеството CO_2 в кръвта в по-ранен момент (C_{n-1}), т.е. с нарастването на количеството CO_2 , нараства и вентилационния обем. Нека да вземем линейната функция:

$$V_n = \alpha C_{n-1}, \quad \alpha > 0 \quad (2)$$

Всъщност, това "закъснение" (зависимостта от по-предходен момент) идва от времето, необходимо на кръвта да достигне хеморецепторите.

Ако фиксираме C и V така, че изменението в количеството CO_2 (C_n) и съответно и във вентилационния обем да е 0 (равновесна точка, $C_{n+1} = C_n$, $V_{n+1} = V_n$), от (1) следва, че:

$$m - \beta \bar{V} = 0 \implies \bar{V} = \frac{m}{\beta}$$

и от (2) намираме равновесната точка и за C : $\bar{C} = \frac{m}{\alpha\beta}$.

Да изследваме равновесната точка за устойчивост:

$$\begin{cases} C_{n+1} = C_n - \beta V_n + m \\ V_n = \alpha C_{n-1} \end{cases} \implies C_{n+1} = C_n - \alpha\beta C_{n-1}$$

- Ако $m = 0$, уравнението е хомогенно. Разглеждаме характеристичния му полином:

$$x^2 = x - \alpha\beta$$

$$\text{Той има корени } x_{1;2} = \frac{1 \pm \sqrt{1-4\alpha\beta}}{2}$$

Тогава общото решение на хомогенното уравнение

$$\text{е: } A(n) = C_1 \left(\frac{1 + \sqrt{1-4\alpha\beta}}{2} \right)^n + C_2 \left(\frac{1 - \sqrt{1-4\alpha\beta}}{2} \right)^n,$$

където C_1 и C_2 са константи зависещи от началните условия.

- Ако $m \neq 0$, уравнение е нехомогенно. Търсим частно решение от вида $B(n) = k$, $k - \text{const}$.
Вече знаем, че равновесната точка $\frac{m}{\alpha\beta}$ е решение.

Следователно, общото решение на нехомогенното уравнение е:

$$C_n = A(n) + B(n) = C_1 \left(\frac{1 + \sqrt{1-4\alpha\beta}}{2} \right)^n + C_2 \left(\frac{1 - \sqrt{1-4\alpha\beta}}{2} \right)^n + \frac{m}{\alpha\beta}$$

Разглеждаме модул от собствените стойности $\left| \frac{1 + \sqrt{1 - 4\alpha\beta}}{2} \right|$ и $\left| \frac{1 - \sqrt{1 - 4\alpha\beta}}{2} \right|$.

- Нека $4\alpha\beta < 1$.

От $\sqrt{1 - 4\alpha\beta} < 1 \implies$ и двете собствени стойности са < 1 .

Следователно, равновесните точки $\bar{C} = \frac{m}{\alpha\beta}$ и $\bar{V} = \frac{m}{\beta}$ са устойчиви.

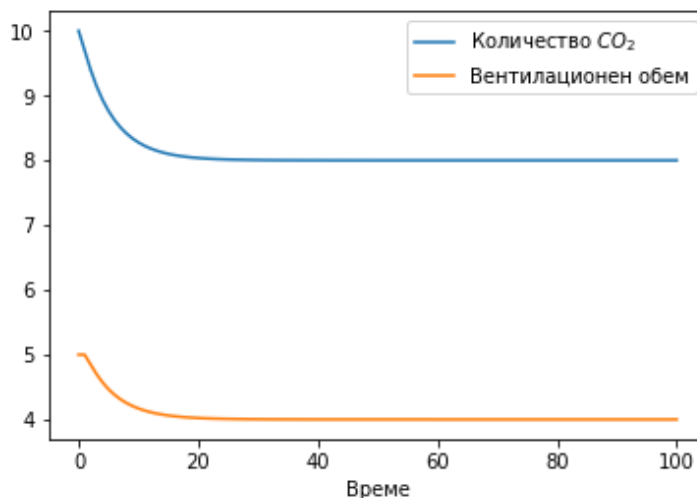
Тоест, нивото на въглероден двуокис и вентилационния обем ще се стабилизират в тези точки независимо от началните условия.

Да видим:

```
In [10]: def linear_model(iterations, alpha=None, beta=None, m=None,
c0=1, v0=1):
    result = [[c0, v0]]
    c_current = c0
    v_current = v0
    for _ in range(iterations):
        v_next = alpha * c_current
        c_next = c_current - beta * v_current + m
        result.append([c_next, v_next])
        c_current = c_next
        v_current = v_next
    return result

def plot_model(result):
    ll = plt.plot(result)
    xl = plt.xlabel('Време')
    plt.legend(ll, ["Количество $CO_2$", "Вентилационен обе
м"])
    plt.show()
```

```
In [12]: plot_model(linear_model(100, alpha=0.5, beta=0.3, m=1.2, c0
=10, v0=5.0))
```

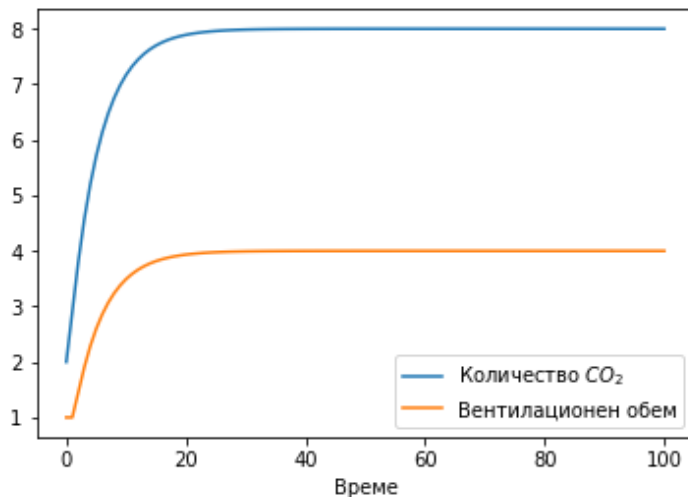

Виждаме, че количеството въглероден двуокис (C_n) се

стабилизира в точка $\frac{m}{\alpha\beta} = \frac{1.2}{0.5 \cdot 0.3} = 8$, а вентилационният обем в $\frac{m}{\beta} = \frac{1.2}{0.3} = 4$.

Дори и да променим стойностите на константите C_1 и C_2 , зависещи от началните условия, C_n и V_n отново ще се стабилизират в същите точки:

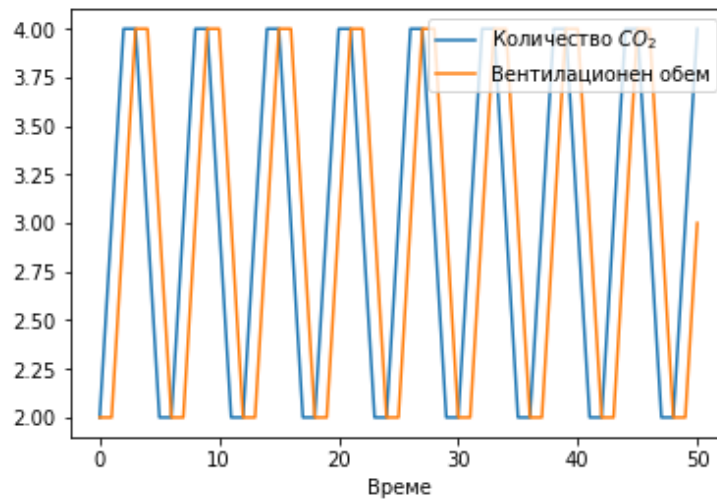
In [14]: `plot_model(linear_model(100, alpha=0.5, beta=0.3, m=1.2, c0=2, v0=1))`

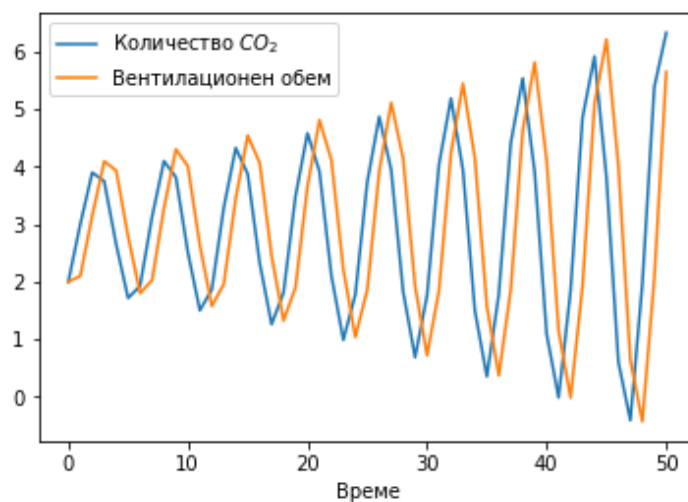
- Нека $4\alpha\beta > 1$. Тогава равновесните точки $\bar{C} = \frac{m}{\alpha\beta}$ и $\bar{V} = \frac{m}{\beta}$ няма да са устойчиви. За някои стойности в този интервал се наблюдават колебания в количеството въглероден двуокис и вентилационния обем, а за други настъпва хаос.

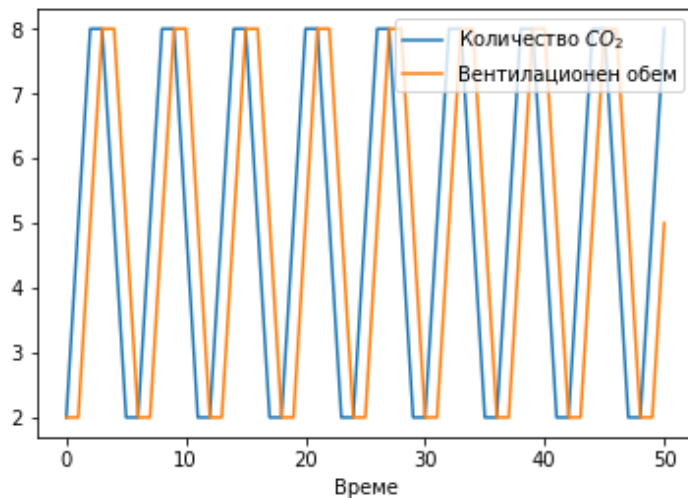
In [42]: `plot_model(linear_model(50, alpha=1, beta=1, m=3, c0=2, v0=2)) #  $\alpha \cdot \beta = 1$`

In [47]: `plot_model(linear_model(50, alpha=1.05, beta=1, m=3, c0=2, v0=2)) #  $\alpha \cdot \beta = 1.05$`

In [43]: `plot_model(linear_model(50, alpha=1, beta=1, m=5, c0=2, v0=2)) #  $\alpha\beta = 1$`

Забелязва се, че при нарастване на $\alpha\beta$ и на m , колебанията растат.

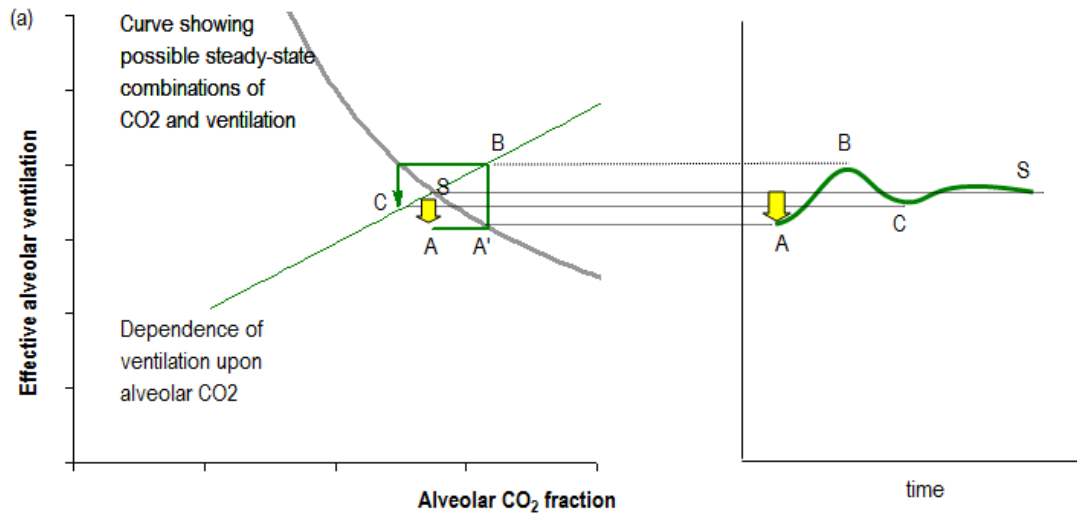
Можем да заключим, че при нарастване на някое от:

- чувствителността на хеморецепторите;
- количеството въглероден двуокис, което тялото произвежда; системата става нестабилна и може да започне да осцилира.

Тези наблюдения могат да обяснят защо при повишено вътречерепно налягане (появя се при инсулти, мозъчни тумори, сърдечна недостатъчност и др.) или хора с надмормено тегло (при които се произвежда повече CO_2) се наблюдава неравномерно дишане. Пример за това е патологичното Чейн-Стоксово дишане. Дълбочината на дихателните движения постепенно се увеличава, след което също така плавно намалява. Следва период на апнея и нов цикъл от постепенно задълбочаващи се и след това затихващи дихателни движения:

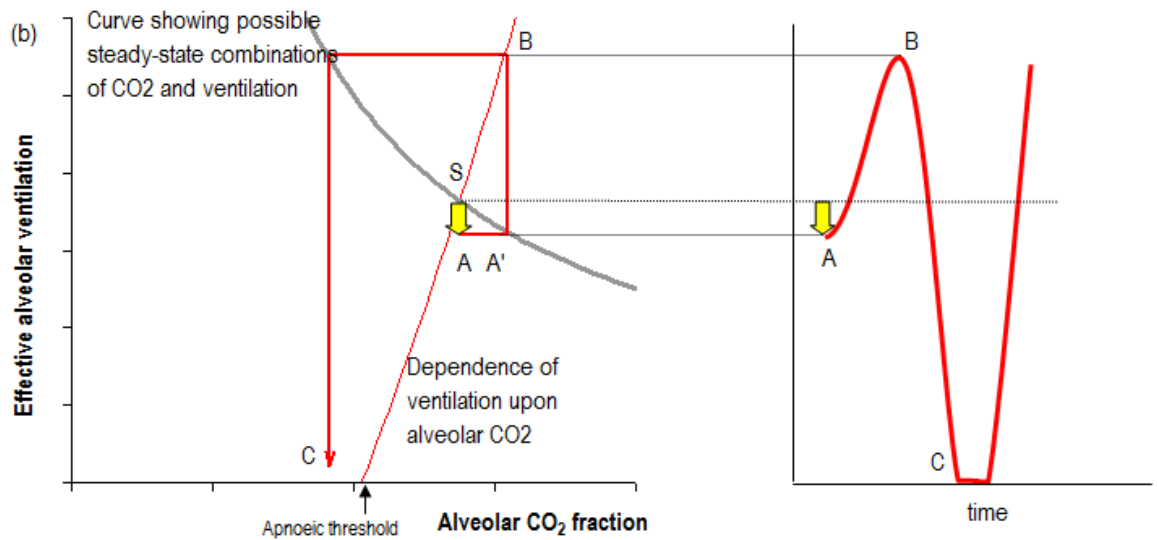

Графично, стабилизирането на системата изглежда така:

Всякакъв малък спад в количеството вентилирано през белите дробове (A) води до повишение на количеството CO_2 в кръвта (A'), което се засича от хеморецепторите и за да се компенсира, се увеличава вентилационния обем (B) над равновесната му точка (S) и по този начин количеството CO_2 се връща в равновесната точка. (Така наречената "feedback" система.)

При патологичното дишане, вентилационният обем се увеличава повече от необходимото и образува обратно по посока колебание. Ако вторичното колебание е дори по-голямо от първоначалното, следващото ще е още по-голямо и т.н., докато не се образуват много големи осцилации и докато не стигне критична точка като например вентилационният обем да стане 0. Затова и при Чейн-Стоксово дишане се наблюдава цикличност.

Нека количеството CO_2 вентилирано през белите дробове да зависи и от количеството на CO_2 в сегашния момент, а не само от вентилиционния обем, т.е.

$$L(V_n, C_n) = \beta V_n C_n.$$

Тогава

$$\begin{cases} C_{n+1} = C_n - \beta V_n C_n + m \\ V_{n+1} = \alpha C_n \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} C_{n+1} = C_n - \beta V_n C_n + m \\ V_n = \alpha C_{n-1} \end{cases}$$

Като заместим V_n в уравнението за C_{n+1} получаваме едно уравнение за C :

$$C_{n+1} = C_n - \alpha \beta C_n C_{n-1} + m$$

Търсим равновесна точка, т.е. точка за която

$$C_{i+1} = C_i = \bar{C}, \quad \forall i > i' \Leftrightarrow \bar{C} = f(\bar{C}). \text{ Тогава:}$$

$$f(C) = \bar{C} - \alpha \beta \bar{C}^2 + m$$

$$\bar{C} = f(\bar{C}) \Leftrightarrow \bar{C} = \bar{C} - \alpha \beta \bar{C}^2 + m \Rightarrow \alpha \beta \bar{C}^2 = m \Rightarrow$$

Изследваме равновесната точка за устойчивост. (За да е устойчива равновесната точка, трябва $|f'(\bar{C})| < 1$.)

$$|f'(\bar{C})| = |\bar{C} - \alpha\beta\bar{C}^2 + m| \Leftrightarrow |f'(\bar{C})| = |-2\alpha\beta|$$

Следователно, равновесната точка

$$\bar{C} = \sqrt{\frac{m}{\alpha\beta}} \text{ е } \begin{cases} \text{устойчива} & \text{за } \alpha\beta < \frac{1}{2} \\ \text{неустойчива} & \text{за } \alpha\beta > \frac{1}{2} \end{cases}$$

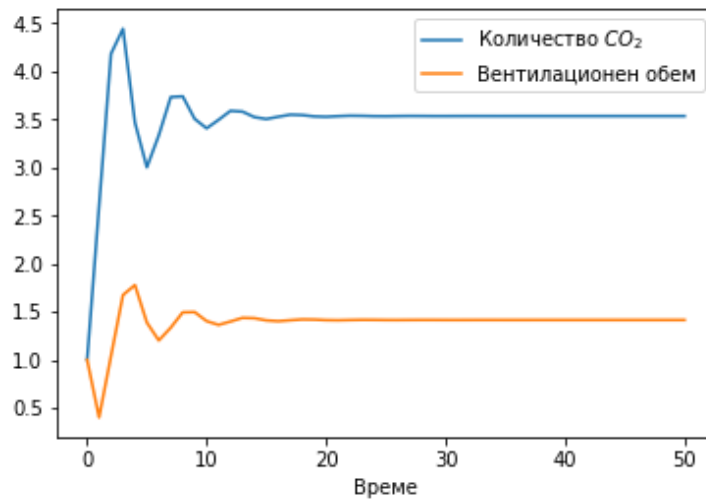
и съответно $\bar{V} = \alpha\bar{C}$.

Да изследваме модела при тези условия:

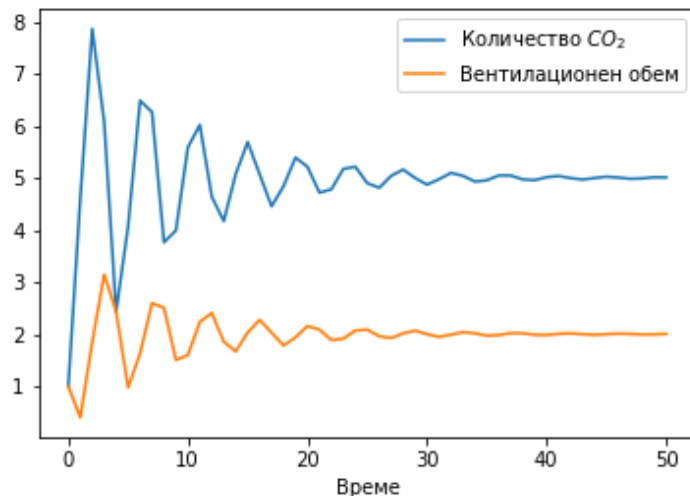
```
In [50]: def nonlinear_model(iterations, alpha=None, beta=None, m=None, c0=1, v0=1):
    result = [[c0, v0]]
    c_current = c0
    v_current = v0
    for _ in range(iterations):
        c_next = c_current - beta * c_current * v_current + m
        v_next = alpha * c_current
        result.append([c_next, v_next])
        c_current = c_next
        v_current = v_next
    return result
```

При $\alpha\beta < \frac{1}{2}$:

```
In [54]: plot_model(nonlinear_model(50, alpha=0.4, beta=0.4, m=2, c0=1, v0=1))
```


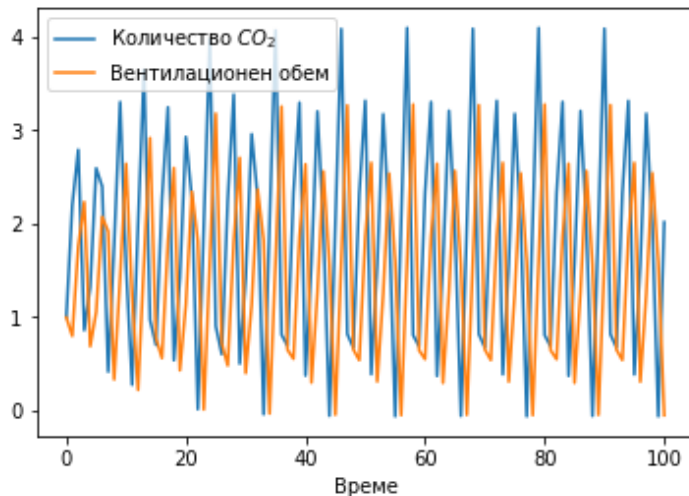
```
In [98]: plot_model(nonlinear_model(50, alpha=0.4, beta=0.4, m=4, c0=1, v0=1))
```


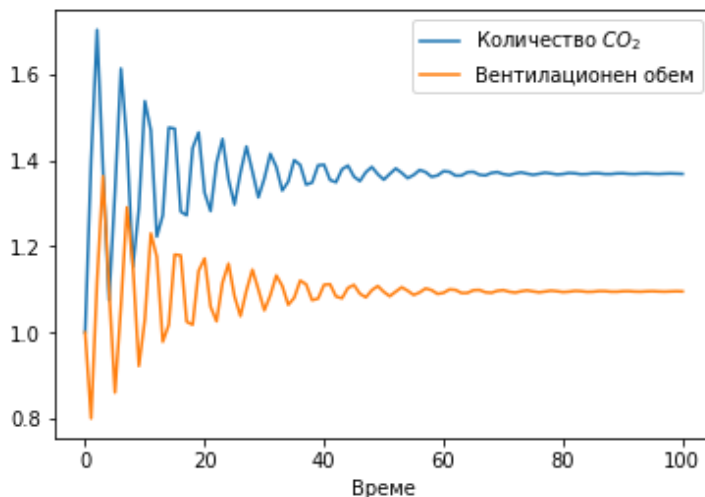
Виждаме, че при по-голямо количество произведен въглероден диоксид от тялото, колебанията в началото са по-големи и системата се стабилизира след повече итерации.

При $\alpha\beta > \frac{1}{2}$ отново, както при линейната система, възникват колебания:

In [102]: `plot_model(nonlinear_model(100, alpha=0.8, beta=0.8, m=2, c0=1, v0=1))`

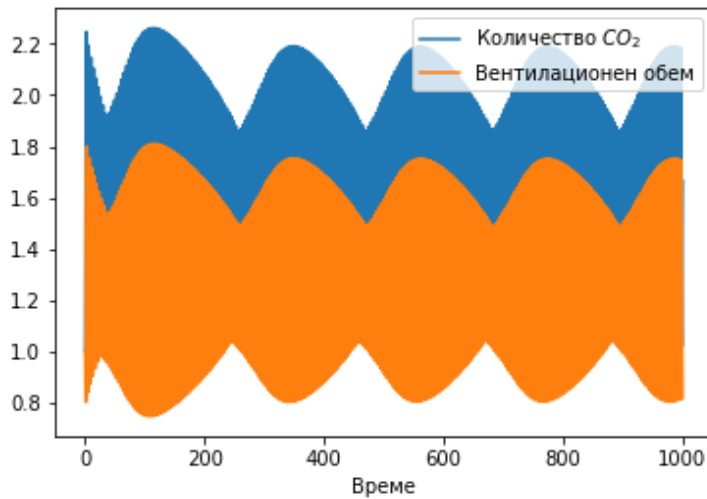

In [85]: `plot_model(nonlinear_model(100, alpha=0.8, beta=0.8, m=1.2, c0=1, v0=1))`

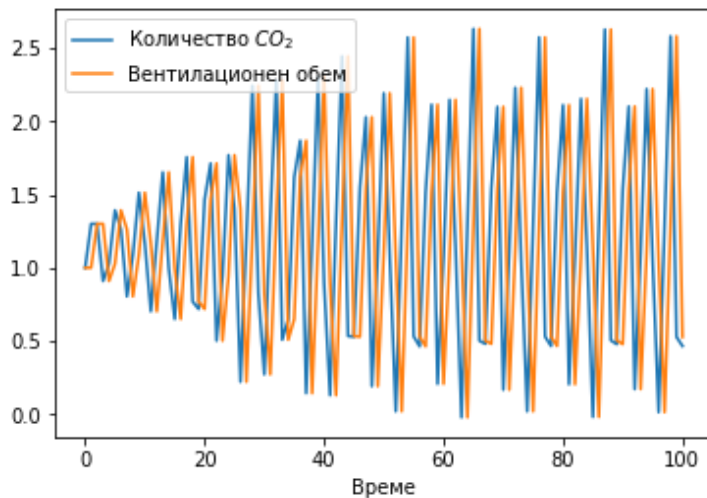

Интересно е, че за достатъчно малки стойности на произведения $CO_2 (m)$ системата може и да успее да се стабилизира, но при по-големи дори и след голям брой итерации това не се случва:

In [108]: `plot_model(nonlinear_model(1000, alpha=0.8, beta=0.8, m=1.6, c0=1, v0=1))`

In [104]: `plot_model(nonlinear_model(100, alpha=1, beta=1, m=1.3, c0=1, v0=1))`

Сигмоидна функция за $S(C)$

Maskey и Glass (1977, 1978) разглеждат сигмоидна функция за чувствителността на хеморецепторите,

$$S(C) = \frac{C^l}{K^l + C^l}, \text{ с параметри } l \in \mathbb{N}, K \in \mathbb{R}.$$

Нека $V_{n+1} = V_{max} S(C_n)$, където V_{max} е максималният обем.

За $L(V_n, C_n)$ запазваме нелинейната зависимост $L(V_n, C_n) = \beta V_n C_n$.

Тогава

$$\begin{cases} C_{n+1} = C_n - \beta V_n C_n + m \\ V_{n+1} = V_{max} \frac{C_n^l}{K^l + C_n^l} \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} C_{n+1} = C_n - \beta V_n C_n + m \\ V_n = V_{max} \frac{C_{n-1}^l}{K^l + C_{n-1}^l} \end{cases}$$

Като заместим V_n в уравнението за C_{n+1} получаваме едно уравнение за C :

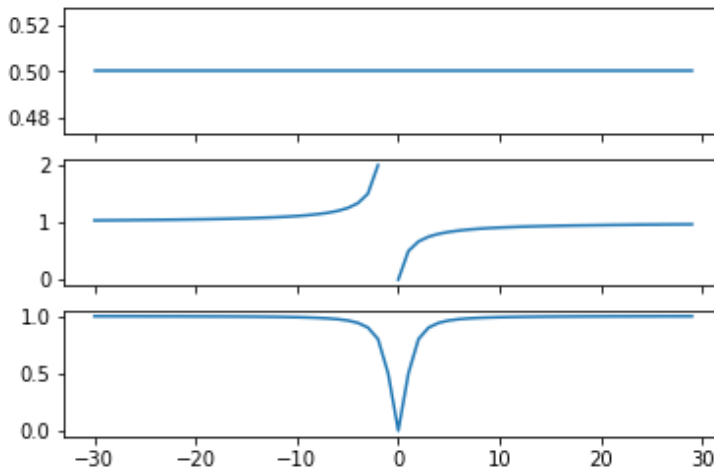
$$C_{n+1} = C_n - \beta C_n V_{max} \frac{C_{n-1}^l}{K^l + C_{n-1}^l} + m$$

Да разгледаме функцията $S(C) = \frac{C^l}{K^l + C^l}$.

l се нарича *параметър на кооперативност*, т.е. при $l > 1$ свързването на единична молекула към хеморецептора повишава вероятността за допълнително свързване.

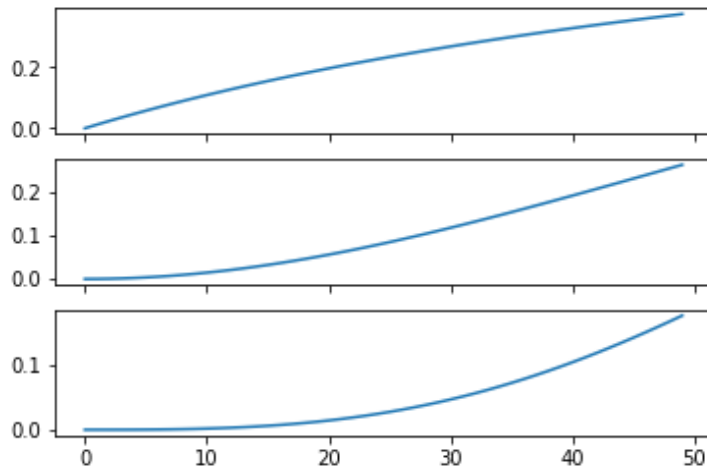
```
In [148]: C = np.arange(-30, 30)
f, (ax1, ax2, ax3) = plt.subplots(3, 1, sharex=True)
ax1.plot(C, s(C, K=1, l=0)); ax2.plot(C, s(C, K=1, l=1)); ax3
.plot(C, s(C, K=1, l=2)); plt.show()
```

/usr/local/lib/python3.5/dist-packages/ipykernel_launcher.py:2: RuntimeWarning: divide by zero encountered in true_divide

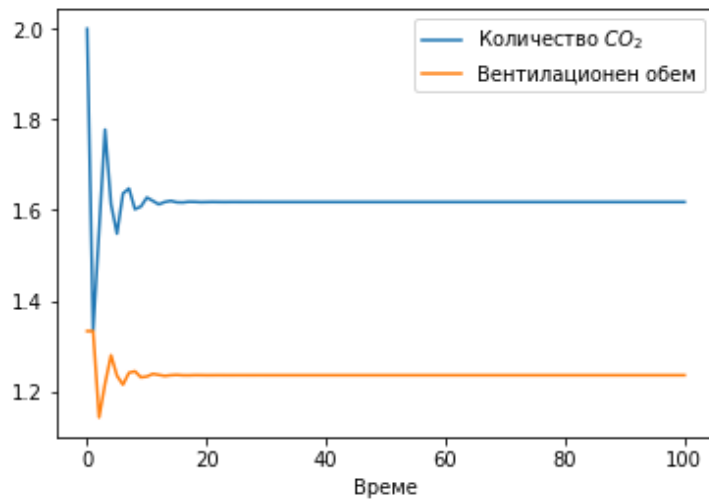
Функцията е прекъсната в $-K$, но ние се интересуваме от стойности по-големи от 0 за C .

```
In [149]: C = np.arange(0, 50)
f, (ax1, ax2, ax3) = plt.subplots(3, 1, sharex=True)
ax1.plot(C, s(C, K=82, l=1)); ax2.plot(C, s(C, K=82, l=2)); a
ax3.plot(C, s(C, K=82, l=3)); plt.show()
```

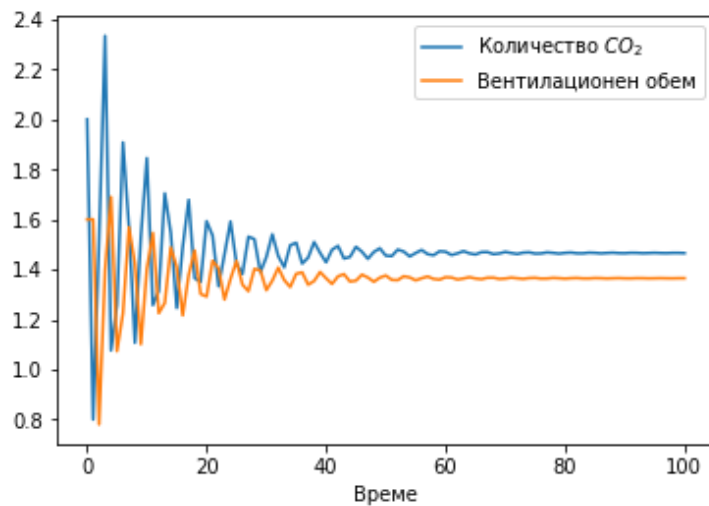


```
In [116]: def model(iterations, K=None, l=None, beta=None, m=None, v_
max=None, c0=None):
    c_current = c0
    v_current = v_max * s(c_current, K=K, l=l)
    result = [[c_current, v_current]]
    for _ in range(iterations):
        v_next = v_max * s(c_current, K=K, l=l)
        c_next = c_current - beta * c_current * v_current +
m
        result.append([c_next, v_next])
        c_current = c_next
        v_current = v_next
    return result
```

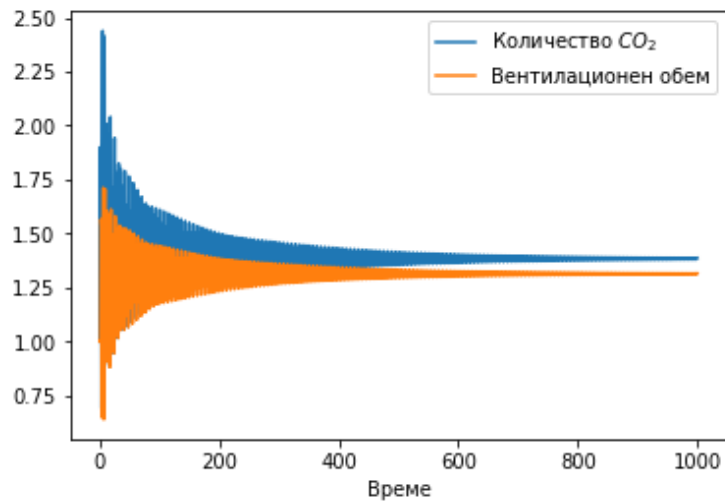
```
In [117]: plot_model(model(100, K=1, l=1, beta=1, m=2, v_max=2, c0=2  
)
```


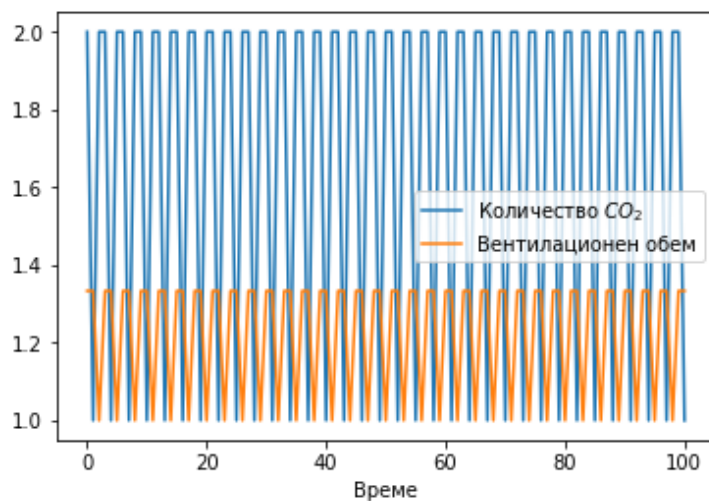
```
In [131]: plot_model(model(100, K=1, l=2, beta=1, m=2, v_max=2, c0=2  
)
```


In [138]: `plot_model(model(1000, K=1, l=2, beta=1.1, m=2, v_max=2, c0=1))`

In [124]: `plot_model(model(100, K=1, l=1, beta=1.5, m=3, v_max=2, c0=2))`

Използвана литература

Научни статии

- M.C. Mackey, L. Glass (1977). Oscillation and chaos in physiological control systems, Science 197: 287-289.
- L. Glass, M.C. Mackey (1978). Pathological conditions resulting from instabilities in physiological control systems, Ann. NY Acad. Sci. 316: 214-235.
- M.C. Mackey, J. Milton (1987). Dynamical diseases, Ann. NY Acad. Sci. 504: 16-32.

Други източници

- Лекционни материали към курса във ФМИ "Въведение в изчислителната биология", доц. П. Рашков (ИМИ-БАН), 2018-2019г
- https://en.wikipedia.org/wiki/Cheyne%E2%80%93Stokes_respiration (https://en.wikipedia.org/wiki/Cheyne%E2%80%93Stokes_respiration)